

A TISZABERCELI ROMA KÖZÖSSÉG SZOCIOKULTURÁLIS HELYZETE ÉS ISKOLÁZTATÁSSAL KAPCSOLATOS VISELKEDÉSMINTÁZATAI

Szerző:

Tóth Norbert
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Lektorok:

Lovas Kiss Antal (PhD, habil.)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

A szerző e-mail címe:
toth.norbert@ped.unideb.hu

Nagygyőriné Kerti Ibolya
Debreceni Egyetem (Magyarország)

...és további két anonim lektor

Tóth Norbert (2023): A tiszaberceli roma közösség szociokulturális helyzete és iskoláztatással kapcsolatos viselkedésmintázatai. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat*, 9. (2). 133-142. DOI [10.18458/KB.2023.2.133](https://doi.org/10.18458/KB.2023.2.133)

Absztrakt

Jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy egy komplex pedagógiai antropológiai szemléletű kutatás egyik eleméhez kapcsolódó empirikus eredményeit közölje. A kutatásunk során azt elemeztük, hogy a tiszaberceli roma közösségben a cigány¹ családok nevelési sajátosságai milyen kölcsönhatásban vannak az iskolai előrehaladást befolyásoló egyéb tényezőkkel. A romungró közösségekben végzett kutatás során arra törekedtünk, hogy feltérképezzük, hogy bizonyos szociokulturális tényezők (iskolázottság, munkahely, lakásviszonyok, nem és kor) mennyiben befolyásolják a szülők iskolával kapcsolatos hozzáállását. Kutatásunk módszertani apparátusát tekintve, kvalitatív kutatási módszerekre támaszkodtunk. A terepkutatás és a részvevő megfigyelésen túl, félig strukturált interjúkat (n=12) készítettünk a helyi romungró közösséghez tartozó szülőkkel.

Kulcsszavak: cigány, roma, romungró közösség, szociokulturális helyzet, iskoláztatás

Diszciplína: pedagógia, kulturális antropológia

Abstract

SOCIOCULTURAL CHARACTERISTICS OF THE ROMA COMMUNITY OF TISZABERCEL AND PATTERNS OF BEHAVIOR RELATED TO SCHOOLING

The current paper intends to present the empirical results related to one element of a complex pedagogical anthropological research. In the course of our research, we analyzed how the educational characteristics of Roma families in the Romungro community of Tiszabercel interact with other factors

---

¹ A tanulmányban a cigány és roma megjelölést egymás szinonimájaként használjuk.

influencing school progress. We tried to map the extent to which certain sociocultural factors (educational level, workplace, housing conditions, gender and age) influence parents' attitudes towards school. Regarding the methodological apparatus of our research, we relied on qualitative research methods. In addition to field research and participant observation, we conducted semi-structured interviews (n=12) with parents belonging to the local Roma community.

Keywords: roma, gipsy, Romungro community, sociocultural conditions, schooling

Disciplines: pedagogy, cultural anthropology

A cigány származású tanulók az iskolával, az oktatási rendszerrel kapcsolatos nehézségeit, problémáit évtizedek óta vizsgálják a különböző tudományterületek szakemberei, eseteként a szociológia, a pedagógia eszköztárából felhasználva (Mező, 2019; Rákó és Bocsi, 2020; Vargáné és Molnár, 2021), máskor pedig a kulturális antropológia perspektívájából közelítik meg a problémát (Forray és Hegedűs, 1999; Biczó, 2014; Kocsis, 2022, Tóth, 2022). Megközelítésmódtól függetlenül, a cigány gyerekek kudarcokkal teli iskolai teljesítményét a kutatók legtöbbször a nem megfelelő családi szocializációban keresik. Ennek oka, hogy a Magyarországi cigány közösségek és a többségi társadalom között olyan kulturális és mentalitásbeli diszkrépancia húzódik, amelynek a következményei az eltérő nevelési elvekben manifesztálódnak (Radó, 1995).

A helyzetet tovább nehezíti, hogy a másodlagos szocializációs szintér, vagyis a köznevelési és közoktatási intézmények nem képesek kezelni az elsődleges szocializáció hiátusait (v.ö. Rákó és Bocsi, 2020). Oppelt (1996) a jelenséggel kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy a cigány tanulók sajátos családi szocializációja két lényeges problémát vet fel az iskola szempontjából. Az egyik az eltérő személyiségfejlődés, a másik az alacsony tanulási motivációból eredő nehézségek.

A roma gyerekek családi szocializációjával és iskolai előrehaladásával kapcsolatban Forray és Hegedűs (1999) azt hangsúlyozza, hogy a sikertelen

tanulmányi eredmény háttérében a cigány családokra jellemző strukturálatlan életvitel is felfedezhető. Ez azzal a következménnyel jár, hogy az időélmény és időfogalom nem vagy csak nagyon kis mértékben alakul ki ezekben a családokban. Gyakorlati szempontból ez azt jelenti, hogy mindennapi tevékenységüket nem kötik időkorláthoz, s ez a fajta rugalmas időkezelés nehezen egyeztethető össze az iskola hagyományos időköttöttségével. Korábbi empirikus kutatásunk is azt támasztotta alá, hogy nagyon sok esetben a cigány származású tanulók iskolai hiányzásai is az időköttöttségből eredeztethetőek (Tóth, 2018).

A családi szocializációval kapcsolatban a következő lényeges elem, hogy a cigány szülők egyik sarkalatos nevelési elve az, hogy törekszenek feltétel nélkül teljesíteni gyerekeik kívánságait. Forray és Hegedűs (1999) álláspontja szerint ez azzal a következménnyel jár, hogy a gyerekekben a késleltetés és az önkontrol képessége nem vagy csak nagyon kis mértékben alakul ki, s e képességek nélkül viszont nehéz a sikeres iskolai teljesítmény.

A nemzetközi szakirodalomban is hasonló megállapításokkal találkozunk José Eugenio (2008) írásában, aki az úgynevezett egysíkú értelmezési modellek közül a szociológiai determinizmus jelentőségét hangsúlyozza. A szociológiai determinizmus azt vallja, hogy a tanulók iskolai teljesítménye nagymértékben attól függ, hogy milyen társadalmi osztályba, milyen családba születik az egyén. Példának okán, egy felsőbb társadalmi osztályból származó gyerek

számára az elsődleges szocializáció során már megteremtődnek azok a közvetlen vagy közvetett feltételek, amelyek későbbi boldogulását jelentősen elősegítik. Ezzel szemben azok a gyerekek, akiknek családi körülményei nem kielégítőek, s környezetük nem képes számukra intellektuális közegként funkcionálni, szinte determinálva vannak az iskolai kudarcokra (v.ö. Mező és Mező, 2019).

Ez a jelenség markánsan detektálható a cigány közösségek körében is. José Eugenio több tényezőt is felsorol, melyek nagymértékben befolyásolják a tanulók iskolai eredményeit, attól függően, hogy milyen társadalmi csoporthoz tartoznak. Az elemek a következők: lakáskörülmények, táplálkozás, anyagi körülmények, a higiéniai és egészségügyi állapotok, a könyvek, újságok, a társadalmi környezetükben használt nyelv, a szülők iskolai végzettsége, a magánórák és az utazás lehetősége vagy éppen a szülők elvárásai a gyerekek tanulmányaival kapcsolatban.

A fent részletezett elméleti keretektől kiindulva, a családi szocializáció jelentőségét és a roma szülők tanulással, iskolával kapcsolatos attitűdjét és viselkedésmintáit egy kelet-magyarországi lokális roma közösségben, Tiszabercelen végzett kutatással kívántuk feltérképezni.

A kutatás módszertana

Tiszabercel Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében található, a Közép-Nyírségben, Nyíregyházától 32 kilométerre. Az Ibrányi járáshoz tartozó nyolc település egyik községe, amely északon Györgytarló és Tiszakaráddal határos, keleti irányból Paszab, délről Buj, nyugatról pedig Gávavencsellő határolja. Tiszabercel a Tisza bal partján helyezkedik el, de határát a folyó szinte pontosan kettévágja, így a község közigazgatási területének egy része a Tisza másik oldalán helyezkedik el.

A kutatás módszertani apparátusát tekintve kvalitatív kutatási módszerekre támaszkodunk. A terepkutatás és a részvevő megfigyelésen túl, félig struk-

turált interjúkat (n=12) készítettünk a helyi romungró közösséghez tartozó szülőikkel. Vizsgálódásunk során azt elemeztük, hogy milyen szerepet töltenek be a cigány családok gyerekeik iskoláztatásában. Kíváncsiak voltunk arra, hogy hogyan hat a mai cigány kultúra és annak hagyományai a gyerekek iskolai teljesítményére, továbbtanulási aspirációira. Ezzel egyetemben azt is górcső alá vettük, hogy a cigány családok nevelési sajátosságai milyen kölcsönhatásban vannak az iskolai előrehaladást befolyásoló egyéb tényezőkkel. A cigány közösségekben végzett kutatás során arra törekedtünk, hogy feltérképezzük, hogy bizonyos szociokulturális tényezők (iskolázottság, munkahely, lakásvi-szonyok, nem és kor) mennyiben befolyásolják a szülők iskolával kapcsolatos hozzáállását.

A romungró közösségben végzett kutatás eredményei

Kutatásunk szempontjából Tiszabercel több vonatkozásban is eltér a szomszédos településektől, Ibránytól, Kótajtól vagy éppen Nagyhalásztól. Egyrészt a település földrajzi, demográfiai és gazdasági karakterisztikájából adódóan kisebb a roma népesség aránya, mint az említett településeken.

A KSH adatbázisából az derül ki, hogy 2001-ben a település lakosságának mindössze 1%-a vallotta magát cigány származásúnak. A 2011-es népszámlálás során azonban ez az arány 24,7%-ra módosult. A két adatfelvétel között természetesen nem történt demográfiai robbanás a helyi cigány lakosság körében. Az emelkedett arányszám a népszámlálások módszertani jellegéből adódó identitásválasztás és identitásnyilvánítás problematikájával hozható összefüggésben.

A másik fontos tényező, hogy a környező településeken elsősorban oláh cigány közösségekkel találkozhatunk, míg Tiszabercelen romungró közösségről beszélhetünk. A romungrók vagy más néven magyar cigányok az a cigány etnikai alcsoport, amely a leghamarabb érkezett meg a Kárpát-

medencében. Egyes becslések szerint a jelenlegi magyarországi cigány társadalmon belül az oláh és a beás cigányok mellett, a romungrók aránya a legmagasabb, közel 80% (Szuhay, 2015). Ettől függetlenül mind a szociológiai, mind pedig a kulturális antropológiai kutatásokban nem a romungró közösségek vizsgálata áll a fókuszban. A társadalomtudományi diskurzusban és empirikus vizsgálatokban sokkal inkább az oláh cigány közösségek kerültek előtérbe az elmúlt évtizedekben. Ennek elsődleges oka, hogy ellentétben az oláh cigányokkal, a romungrók ugyan megőrizték etnikai identitásukat, de a tradicionális cigány kultúra elemeit csak részben tartották meg, így a kortárs etnikai együtetés során kevésbé tűnik fel a társadalmon belüli kisebbségi pozíciójuk (Szuhay, 2015).

A tiszaberceli roma közösség átfogó megismerése érdekében összesen tíz édesanyával készítettünk félig strukturált interjút. Adatközlőink életkora 25 és 54 év között mozgott, közülük egy fő nem rendelkezik általános iskolai végzettséggel, hét fő legmagasabb iskolai végzettsége nyolc általános, s két válszadó szakiskolai végzettségről számolt be.

A tiszaberceli roma közösség is szegregátumban lakik, néhány több gyerekes család tudott kitörni a szegregátumi élethelyzetből, s beköltözni a falu vegyes etnikai összetételű lakosú utcáiban. Ezt elsősorban a különböző kormányzati támogatások (falusi CSOK, babaváró hitel) révén sikerült megvalósítani. A résztvevő megfigyelés során azzal szembe-sültünk, hogy a szegregátumban élő roma közösség szociokulturális helyzete nem tekinthető teljesmértékben kielégítőnek. Ez azt jelenti, hogy több család esetében jellemzőek a deprivált életkörülmények, egzisztenciális problémákkal küszködnek, lakásaik általában komfortfokozat nélküliek.

Az empirikus adatgyűjtés során válaszadóinkat arra kértük, hogy jellemezzék közösségüket az életszínvonal, a foglalkoztatottság és az iskolázottság vonatkozásában.

Adatközlőink a következőket fogalmazták meg saját lokális közösségükkel kapcsolatban:

„Szegények vagyunk most is, de hát az egész Tiszabercel az, az egészet belevéve. Nagyon szegénység van, alig van megélhetés (...) Ugye háth van vagy két-bárom vállalkozó, akiknek úgy jól megy és tudják vinni dolgozni a férfiakat.” (Roma szülő 3)

„Dolgoznak azért itt az emberek, mert a polgármester, akit tud, felvesz közmunkára, meg itt van a vízűgy, oda is ellehet menni dolgozni, de ott is azért a kis pénzért, amit ott keresnek abból ében lehet halni.” (Roma szülő 5)

„Háth az én férjem az itteni vállalkozónál dolgozik, de tudod amíg ezen a közmunkán volt nagyon rossz volt, mert azért mégis csak két iskolás gyereknek kell enni adni meg öltöztetni. (...) Igen, ha ezek a földmunkák meg ezek a szállók nem lennének, akkor még rosszabb lenne itt ez a tiszaberceli helyzet.” (Roma szülő 9)

A fenti interjúrészletekből kiderül, hogy a tiszaberceli roma közösség lehetőségei igen korlátozottak. A foglalkoztatottság elsősorban a közmunka programban való részvételt jelenti, amely természetesen nem biztosítja a megélhetéshez szükséges finansziális fedezetet. A helyi vállalkozók által felkínált építőipari segédmunka ugyan több anyagi bevételt jelent, de ez sem jelent megoldást az egzisztenciális nehézségek leküzdésére. A tiszaberceli roma közösségben detektálható jelenség különösen kilátástalannak tekinthető annak fényében, hogy a közösség tagjai iskolázatlanok, így a munkaerőpiacon való elhelyezkedésre csak minimális esély van. A közösség hosszú távú jövőjével kapcsolatban érdemes utalni azokra a foglalkoztatáspolitikával foglalkozó kutatásokra, amelyek arra hívják fel a figyelmet, hogy a munkaerőpiacon végbemenő folyamatok alapján az prognosztizálható, hogy Európában, s így Magyarországon is, az elkövetkezendő évtizedekben a technikai és technológiai fejlődés okán – egyre kevesebb igény lesz azon munkakörök iránt, amelyek manuális jellegűek és képzettség nélkül betölthetőek (Messing és Molnár, 2015).

A munkaerőpiaci elhelyezkedéssel foglalkozó vonatkozó szakirodalom ráadásul azt is hangsúlyozza, hogy egy konkrét társadalmi csoport sikeres munkaerőpiaci integrációja több egymással összefüggő tényezőtől függ. A roma közösségek esetén az alacsony munkavállalási ráta okait az aluliskolázottságban, a korlátozott kapcsolati hálóban, az adott település földrajzi elhelyezkedésében, illetve a munkáltatók által tanúsított diszkriminációban keresendő (Messing és Molnár, 2015). A tiszaberceli roma közösségben gyűjtött empirikus adatok szerint a közösségben megfigyelhető alacsony foglalkoztatottság több vonatkozásban is magyarázható a szakirodalomból citált tényezőkkel:

„Mennének itt dolgozni, a fiatalság meg az öregebbek is, hogy ne kelljen itt másnak túrni a földet a semmiért, de hogy menjenek, amikor nincsen semmi iskolájuk, vannak itt olyan fiatal kis cigány gyerekek, hogy hiába kijárták itt a nyolc általánost, még olvasni se tudnak.” (Roma szülő 2)

„Háth megmondom az őszintét, hogy ottan kezdődik a probléma, hogy még hiába lenne szakmánk vagy ihesmi, úgysem vennének fel, mert látják, hogy fekete cigány, akkor nem is kell. (...) A bátyám fia is elvégezte ezt az asztalos szakmát, és mégsem kellett sehova. (...) Mondjuk, ha Pesten élnék lehet, hogy jobb lenne, mert azért ott csak jobbak a lehetőségek. (...) Hiába hiányoznának a gyerekek, de nem is bánám, ha sikerülne elköltöznünk innen, hogy jobb életük legyen, mert itt nem jó semmi.” (Roma szülő 6)

Az interjúrészletek egy rezignált, kilátástalan helyzetet írnak le, sőt a terepkutatás során szerzett benyomások és információk alapján, úgy véljük, hogy a közösség tagjai számára - két-három jobb körülmények között élő családon kívül - a mindennapi megélhetési stratégián túl, nem jelenik meg a jövőre vonatkozó, hosszabb távlatokban értelmezhető megélhetési stratégia. Ugyanakkor fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a szerény életkörülmények ellenére, a szülők gondosan törekednek arra, hogy gyermekeik iskolai öltözete megfelelő legyen.

A szociokulturális jellemzők mélyebb megismerése után, a közösség kulturális mintázatait állítottuk fókuszba. Mint ahogy azt fentebb már megemlítettük, a romungró közösségek egyik fontos jellemzője, hogy a tradicionálisnak tekintett roma szokásokat és a mindennapi életvitelt meghatározó kulturális elemeket csak részben követik. Ennek okán kíváncsiak voltunk arra, hogy melyek azok a konkrét kulturális sajátosságok, amelyek a tiszaberceli roma közösség esetében felfedezhetőek. Adatközlőink a következőket tartották fontosnak megemlíteni közösségük kulturális perspektívából való jellemzése során:

„Azt kell mondanom neked, hogy itt a környékbeli falukban lenéznek minket a cigányok, mert mi nem tudunk beszélni cigányul, de háth mit csináljunk, ha a mi szüleinke sem tanítottak meg minket, de ettől mi még ugyanolyan cigányok vagyunk.” (Roma szülő 10)

„Háth mi ránk annyira már nem jellemző, hogy annyira tartanánk ezt a kultúrát. Nálunk, itt Tiszabercelen nincs olyan, hogy vajda, mint ahogy a TV-ben láttam, hogy Pesten van ilyen. (...) Igen, nekem sem szól a férjem, ha nem szoknyát vesznek fel, hanem nadrágot, de itt az asszonyoknál meg a kislányoknál nincs ez a nagymintás rózsás ruha meg szoknya, mint ahogy a piacon szoktam látni a román cigányoknál.” (Roma szülő 7)

„Hiába mondják az oláh cigányok, hogy mi annyira nagyon elmagyarosodtunk, ez nem így van azért itt mink is tarjuk a kultúrát. (...) Abban például, hogy a cigány testvériségben, akár mi baj van mink itt vagyunk egymás mellett.” (Roma szülő 6)

A kutatómunkánk során tapasztaltak alapján kijelenthető, hogy a tiszaberceli romungró cigány közösség azokat a kulturális mintázatokat hordja magán, amit a témával foglalkozó szakirodalom is hangsúlyoz (Tóth, 2022). Ez azt jelenti, hogy a legtöbb romungró közösséghez hasonlóan, a vizsgáltunk tárgyát képező közösség tagjai sem beszélnek egyik cigány nyelvet sem. Továbbá, detektálhatóak

olyan kulturális elemek, amelyek egyre inkább háttérbe szorulnak a mindennapi életformát illetően. A legszemléletesebb példa erre a roma nő közösségben, illetve családban betöltött szerepe. Bár a patriarchális jellemzők dominálnak a tiszaberceli roma családszerkezetben is, de a nők ma már több szabadságot élveznek mind a családon belüli döntéshozatalban, mind pedig a külsőségek, az öltözködés terén.

Egy következő kérdésblokkban a szülők iskolával, tanulással kapcsolatos véleményét és viselkedésmintázatait térképeztük fel, ugyanakkor az óvodai neveléssel kapcsolatban is foglalkoztunk meg kérdéseket válaszadóinknak. A szülők összességében úgy fogalmaztak, hogy fontosnak tartják az óvodai neveltetést és rendszeresen járatják gyerekeiket óvodába, de a különböző keresztkérdésekre (pl. említsen jó és negatív tapasztalatokat, milyen tevékenységek voltak az óvodában stb.) nem minden esetben tudtak érdemleges választ adni, így a kutatás során többször olyan érzésünk volt, hogy a szülők válaszai nem feltétlenül hitelt érdemlőek. Különösen igaz ez, ha az általános iskolai tanítók válaszaira gondolunk, akik azt fogalmazták meg, hogy a roma származású gyerekek körében az iskoláéretlenség figyelhető meg, amelynek következtében már tanulmányaik megkezdésekor olyan hátrányokkal szembesülnek, amit az iskola nem feltétlenül tud kompenzálni, így tulajdonképpen a roma gyerekek nem egyenlő eséllyel kezdik meg az iskolát.

A témával foglalkozó tudományos diskurzusokban (lásd. Farkas Péter és Jakab János, 1996; Kertesi Gábor és Kézdi Gábor, 2009; Vargáné és Molnár, 2021) alapvetően két fő ok körvonalazódott a roma tanulók sikertelen iskolai előrehaladásával kapcsolatban. Ezek közül az egyik a már említett - s a tiszaberceli roma tanulók esetében megfigyelhető - iskoláérettséggel hozható kapcsolatba, ami részben a sajátos családi szocializáció következménye. A nemzetközi szakirodalomban is hasonló teóriákat figyelhetünk meg. James Samuel Coleman

például azt emeli ki, hogy elsősorban a szülők szocioökonómiai státusza van döntő jelentőségű hatással a gyerekek iskolai teljesítményére, az iskolával kapcsolatban azonban számottevő hatás nem dektálható (Coleman, 1966). Mindenesetre Coleman vélekedését a magyarországi viszonyokat figyelembe véve, kritikával kell kezelnünk, különösen, ha figyelembe vesszük a magyar iskolarendszer szociálisan erősen szelektáló jellegét.

Varga Aranka (2018) Bourdieu 1978-ban megjelent *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése* című munkájára hivatkozva, arra a megállapításra jut, hogy a társadalom különböző rétegeihez tartozó családok kulturális tőkéje az, ami leginkább meghatározza a szülők iskolával kapcsolatos értékrendszert és viselkedésmintázatait. A vonatkozó alfejezet elején részleteztük a tiszaberceli roma közösség egzisztenciális életkörülményeit, amely alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a családok nem rendelkeznek a gyerekek iskoláztatásába investálható pénzbeli vagy szimbolikus tőkékkel. Mindezt figyelembe véve, adatközlőinktől azt próbáltuk megtudni, hogy mennyire tartják fontosnak azt, hogy gyermekük sikeres legyen az iskolában és hogyan tudják támogatni tanulmányi előmenetelét, illetve mennyire involválódnak az iskolai programokba:

„Én meg az apja nem mondjuk azt, hogy ne tanuljon, azt ők tudják, hogy mit akarnak csinálni, nekem meg az apjának az a lényeg, hogy boldogok legyenek, meg hogy legyenek szép és egészséges unokáink.” (Roma szülő 3)

„Jó lenne azért, ha tanulna mind a két gyerek, mert látod, hogy mi se vittük semmire, mert nem jártuk ki az iskolát. (...) Igen, háth hiába mondják, hogy a tanuláshoz nem kell pénz, meg, hogy ingyen van az iskola, annak a gyerekeknek csak enni kell az iskolában, is, meg nem mindegy, hogy milyen ruhába megy, mert a magyarok kinézik.” (Roma szülő 5)

„Nekem a két lány itthon segít mindenben, már jobban tudnak főzni, mint én, őket inkább ezek a dolgok érdeklik,

háth akkor minek tanuljanak, úgyis nemsokára férjhez mennek, az egyiknek már van udvarlója. (...) A fiam ezért tanulhatott volna, mert a tanár is megmondta, hogy jó esze van, legalább egy szakmát vagy valamit csinálhatott volna. (Roma szülő 10)

A fenti interjúrészek arra világítanak rá, hogy a tiszaberceli roma közösség gyerekeinek iskolai előmenetelével és lemorzsolódásával kapcsolatos probléma egy komplex jelenség. Egyrészt nem minden szülő percepciójában jelenik meg az iskola mint egy olyan csatorna, amely kitörési lehetőségként funkcionálhatna, s a gyerekek későbbi boldogulását elősegítené. Ugyanakkor ez nem azt jelenti, hogy a szülők nevelési stílusára az lenne az általánosan jellemző, hogy egy negatív érzelmi viszonyulással viseltetnek az iskola és a tanulás iránt.

A témával foglalkozó szakemberek arra hívják fel a figyelmet, hogy a szülők által alkalmazott nevelési stílus nagymértékben korrelációt mutat a szülő gyereként megtapasztalt nevelési elvektől, az életkörülményektől, a kulturáltságtól és az egyén habitusától (Kozma, 2001; Mező és Mező, 2019). A tiszaberceli roma szülők esetében azt tapasztaltuk, hogy pont ezek a tényezők azok, amelyek negatív értelemben determinálják a szülők gyerekeik iskoláztatásával kapcsolatos elvárásait.

A szülők nevelési stílusával kapcsolatban felvázoltak függvényében, érdekes volt megvizsgálni azt, hogy mit várnak el a szülők az iskolától, s mennyire elégedettek a pedagógusok munkájával:

„Elég rendesek itt az általánosban a tanárok, úgyhogy meglehet velük beszélni mindent, csak nem úgy kell felmenni az iskolába, hogy kiabálni, meg cigánykodni. Volt, hogy én is felmentem és megmondtam a magamét az igazgatónőnek, lebet, hogy kicsit hangos voltam, de nem cigánykodtam, meg nem verekedtem.” (Roma szülő 7)

„Itten nincsen ilyen baj ilyen téren. Sőt a tanárok még akarnák is, hogy a gyerekek is menjenek tanulni szakmát, hogy menjenek rendőrnek, szakácsnak vagy valaminek.” (Roma szülő 9)

„Ez az iskola jó, meg amúgy is az iskolában kell őket megtanítani, írni-olvasni vagy hogyan kell kitölteni egy papírt.” (Roma szülő 2)

„Igen, inkább mi neveljük őket itthon, csak mi ismerjük a gyerekeinket, mi tudjuk, hogy mit hogyan kell. (...) Háth jó lenne, ha az iskolában kitanulnának egy szakmát, csak ahhoz pénz is kell, legalább lenne valami támogatás is nekik.” (Roma szülő 1)

„Nincs úgy panasz szerintem az iskolára. Amikor az anyém alsósok voltak, akkor volt, hogy bementem, mert verekedtek a gyerekek és a tanár nem figyelt rájuk és ezért megmondtam neki, hogy jobban figyeljen oda, hogy a gyerekek mit csinálnak, ne csak a telefont nyomkodja.” (Roma szülő 3)

A szülők alapvetően pozitívan nyilvánultak meg az iskolával kapcsolatban, csupán kisebb nehézségekről és konfliktusokról számoltak be. Ez abból a szempontból meglepő volt, ugyanis az előző fejezetben részletesen írtunk arról, hogy a pedagógusok arról számoltak be, hogy a szülők többször agresszív magatartást tanúsítva jelentek meg az iskolában, egy-egy probléma megoldása érdekében. A roma szülőkkel folytatott diskurzusok során ezek az esetek nem kerültek felszínre, az erre irányuló egzakt kérdéseinkre kitérő választ adtak, vagy lekicsinyítették a konfliktus jelentőségét. Ebből arra következtetünk, hogy a szülők tudatában vannak annak, hogy az esetleges támadó, agresszív viselkedés az iskola és annak aktorai irányában elítélendő tevékenység.

A család és az iskola közötti viszonytal kapcsolatban Földes Petra (2005) arra hívja fel a figyelmet, hogy a rendszerváltás nevelésszociológiai szempontból is egy komoly fordulópontnak tekinthető. Az iskola a rendszerváltás előtt sokkal markánsabban tudott fellépni az általa közvetített érték és normarendszer elfogadtatása érdekében. Az iskola értékrendszerének elfogadtatására való törekvés elsősorban a kisebbségi etnikumhoz tartozó vagy a

hátrányos helyzetű családok esetében jelentett nehezebb feladatot. Ugyanakkor ezzel kapcsolatban Földes arra is felhívja a figyelmet, hogy a rendszerváltás előtt azok a családok, akiknek értékrendszere nem korrelált az iskola világával, az úgynevezett kettős nevelés stratégiáját választották, ami azt jelenti, hogy kerülték az iskolával és a pedagógusokkal való nyílt konfliktust. Ez a mechanizmus változott meg a rendszerváltás után tapasztalható világnézeti változások okán. A jelenséget a tiszaberceli roma közösség esetében is megfigyelhetjük, ugyanis bár az iskolával kapcsolatos konfliktusokat igyekeztek perifériális szerepként feltüntetni, de az iskolával kapcsolatos értékrendbeli különbségeket nyíltan felvállalták.

A bikulturális szocializációval foglalkozó nemzetközi szakirodalom azt hangsúlyozza, hogy ahhoz, hogy a két szocializációs ágens között gördülékenyebb legyen a kapcsolat, szükséges, hogy a két szocializációs színtér aktorai kölcsönösen megismerjék egymást (D. Nguyen és Benet-Martínez, 2013). Ebből kiindulva azt kívántuk megtudni, hogy a szülők mennyire involválódnak az iskolai programokban. A válaszokból az derült ki, hogy nem jellemző a szülői értekezleteken való részvétel, a roma szülők inkább azokon az iskolai rendezvényeken vesznek részt, amelyek keretében gyereük valamilyen iskolai műsorban vesz részt, ilyen rendezvény például a farsang, illetve a nemzeti ünnepek alkalmával megtartott iskolai ünnepségek. Ezek az alkalmak azonban nem biztosítanak arra lehetőséget, hogy érdemleges interakció és kommunikáció alakuljon ki a szülők és a pedagógusok között, s így a szülők iskolai involválódására kevés lehetőség van. A szakirodalom azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy a kisebbségi élethelyzetben élő gyerekek sikeres iskolai előmenetele szempontjából hatványozottan fontos lenne, hogy a szülők aktívan részt vegyenek az iskolai életben, ezzel is elősegítve gyerekeik intézményi szocializációját. Erre a jelenségre az úgynevezett „parental involvement” ter-

minus technikust használják. (D. Nguyen és Benet-Martínez, 2013).

Imre (2016) tanulmányában a fogalommal úgy találkozunk, mint „szülői bevonódottság” és „szülői részvétel”. A kutatók elsősorban abban látják a fogalom jelentőségét, hogy többet jelent, mint pusztán a szülők és a pedagógusok közötti kommunikáció, ugyanis magában foglalja a szülők iskolával kapcsolatos attitűdjét és viselkedésmintáit, amelyek hatást gyakorolnak arra, hogy a szülők mennyire támogatják gyerekeik sikeres tanulmányi előmenetelét. Ebből kiindulva, a tiszaberceli roma származású gyerekek tanulmányi előmenetelének támogatása érdekében, fontos lenne, ha az iskola kifejezetten olyan programokat szervezne, amelyek segítségével „megtudná nyerni” magának a szülőket. Úgy gondoljuk, hogy ez már rövidtávon is egy pozitív folyamatot indukálna a közösség roma gyerekeinek tanulmányi sikeressége szempontjából. A hosszú távú siker elérése érdekében pedig Boreczky Ágnes (1999) szakmai álláspontját tartjuk irányadónak, amely szerint nemcsak a családnak kell elfogadni és akklimatizálódni az iskola normakészletéhez, hanem az iskolának is nyitottabbak kell lennie és erőfeszítést kell kifejtene annak érdekében, hogy jobban megértse a roma közösségek kulturális karakterisztikájából adódó érték és normakészletet.

Az utolsó kérdésblokkban a továbbtanulással és a közösség jövőjével kapcsolatban kérdeztük a szülőket. A tiszaberceli roma közösség tagjaira jellemző iskolázottság bemutatásánál már kitértünk arra, hogy a roma fiatalok körében nem jelenik meg a továbbtanulás a társadalmi mobilitást elősegítő alternatívaként. Ebből kifolyólag nem jellemző, hogy az általános iskola után tovább folytatják tanulmányaikat.

Azok a gyerekek, akik időben, vagyis akik 16 éves koruk előtt eltudják végezni az általános iskolát, általában egy-két évig „lógnak” az iskola-rendszerben az általános tankötelezettség eléréséig,

de végzettséget csak nagyon ritka esetben szereznek.

Végezetül, adatközlőink saját lokális közösségük jövőjével kapcsolatban nem festettek pozitív képet:

„Mi már így maradunk, mégis hova mennénk már a mi korunkban. hagyjuk itt ezt a kis szegénységet is, amiben lakunk, úgymint kinéznének minket másból. (...) Én még azért imádkozom, hogy a gyerekek kitudjanak törni a telepről és legyen rendes munkájuk, de nem a közmunka.”
(Roma szülő 4)

Adatközlőink válaszaiból azt olvastuk ki, hogy álláspontjuk szerint a közösség, s maga a település nem rendelkezik olyan kondíciókkal, amely elősegítené szociokulturális körülményeik érdemben való javítását. A terepkutatás során szerzett további tapasztalatok alapján, pedig úgy véljük, hogy a közösség legtöbb lakója elfogadta jelenlegi élethelyzetét és rezignáltan beletörődött abban, hogy valószínűleg élete további részét hasonló feltételek mellett fogja leélni, reménykedve abban, hogy gyerekeinek sikerül kitörni a deprivált életkörülményekből. Holott, a továbbtanulás számtalan formája - köztük például a romológia (Rákó és Lovas Kiss, 2020), vagy a nemzetiségi óvodapedagógia (Pálfi, 2020) elvégzése- számukra is kiutat jelenthetne.

Összegzés

Az tanulmányban elemezett empirikus adatok rávilágítottak arra, hogy a kutatásunk tárgyát képező közösségben a tanulási célokkal kapcsolatos motivációs horizont a szülői motiváció függvénye. A roma szülőknek nincsenek tapasztalataik a tanulási mobilitás mintázataival kapcsolatban, ezért gyerekeik olyan hátrányt szenvednek el, amit az iskola nem tud kompenzálni. Ugyanakkor terepmunkán során azt tapasztaltuk, hogy a szülők motivációja sokkal inkább tekinthető döntő tényezőnek a gyerekek sikeres iskolai előmenetele szempontjából, mint az iskolázottság vagy a munkaerőpiacon betöltött pozíció.

Továbbá, a szociális helyzetben bekövetkezett pozitív változásoktól nem várható automatikusan az iskolai adaptáció nagymértékű javulása. A tiszaberceli roma közösségben azt tapasztaltuk hogy a deprivált életkörülmények között élő családokban nem jelenik meg a tanulás fontossága a szülők olvasatában, ugyanis a mindennapi megélhetéssel kapcsolatos nehézségek miatt más tényezők élveznek prioritást. Emellett az empirikus adatok rávilágítottak arra, hogy a jobb egzisztenciális körülmények elérése nem indukálja automatikusan a tanúlással és iskolával kapcsolatos szemléletmód pozitív irányban való elmozdulását.

Irodalom

- Biczó G. (2014). Contemporary Roma-research in Central Europe: Features, Challenges and a Case Study from Hrip (Romania). In: Láczy, Magdolna (szerk.) Társadalomtudományi dimenziók az oktatásban Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.135-150.
- Boreczky Á. (1999). Multikulturális pedagógia – új pedagógia?. *Új Pedagógiai Szemle*, 49, 26-38.
- Coleman, J. (1966): *Equality of Educational Opportunity*. Government. Washington DC: Printing Office
- Farkas P., Jakab J. (1996). A cigány fiatalok szakképzése. *Iskolakultúra*, 24, 54-60.
- Forray, R., Hegedűs T., A. (1999). *Cigány gyermekek szocializációja*. Budapest: Aula Kiadó.
- Földes, P. (2005). Változások a család és az iskola viszonyában. *Új Pedagógiai Szemle*, 55. 39-44.
- Imre, N. (2016). Az iskola és a szülő közötti kapcsolatrendszer különböző nézőpontokból. In Sz. Marianna (Szerk.), *Hátrányos helyzet és iskolai eredményesség* (p. 143-160): Budapest: Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet
- José, E. (2008). *Cigány gyermekek az iskolában*. Budapest: Nyitott Könyvműhely.

- Kertesi G., Kézdi G. (2009). Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. *Közgazdasági Szemle*, 56, 959-1000.
- Kocsis P. Cs. (2022). A romák oktatásának és foglalkoztatásának néhány jellemzője két partiumi településen. In Pásztor R.; Gál K.; Székedi L. (szerk.) *A társadalomtudományok harminc éve a Partiumban*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Partium Kiadó. 103-115
- Kozma T. (2001). *Bevezetés a nevelésszociológiába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Messing V. & Molnár E. (2011). Válaszok a pénztelenségre: szegény cigány és nem cigány családok megélhetési stratégiái. *Esély*, 1, 53-80
- Mező K. (2019). A kreativitás szerepe a roma gyermekek és tanulók tehetséggondozásában. In Biczó, Gábor (szerk.) *Így kutatunk mi: A Lippai Balázs Roma Szakkollégium válogatott romológiai tanulmánygyűjteménye*. Debrecen, Didakt. 69-85
- Mező K.; Mező F. (2019). Iskolai sikerek és kudarcok. In Vargáné, Nagy Anikó (szerk.) *Családi nevelés: Prevenációs családi kiadvány*. Budapest, Forstag Nonprofit Közhasznú Kft. 93-103.
- Nguyen, A. & Benet-Martínez, V. (2013). Biculturalism and Adjustment: A Meta-Analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44, 122-159. DOI [10.1177/0022022111435097](https://doi.org/10.1177/0022022111435097)
- Oppelt K. (1996). Cigány felzárkóztató programok elemzése. In Molnár A. (szerk.), *Tájékoztató a kisebbségi oktatásügyről* (p. 79-87) Budapest: Expanszió Humán Tanácsadó Kft.
- Pálfi S. (szerk.) (2022). Roma nemzetiségi szakirányos óvodapedagógus hallgatók számára: elméleti és módszertani segédanyag. Hajdúböszörmény, Debreceni Egyetem Gyermekevelési és Gyógypedagógiai Kar.
- Radó P. (1995). A cigányság oktatásának fejlesztése. *Iskolakultúra*, 24, 70-75.
- Rákó E., Lovas Kiss A. (2020). Romológia a felsőoktatásban. *Kapocs* 3 (1). 103-120.
- Rákó E., Bocsi V. (2020). Roma szakkollégisták Hajdú-Bihar megyében. *Különleges Bánásmód*, 6. (4). 41-60. DOI [10.18458/KB.2020.4.41](https://doi.org/10.18458/KB.2020.4.41)
- Szuhay P. (2015). Néprajz és kulturális antropológia: kutatások és mozaikok a cigány csoportok kultúrájából. In Orsós A. (szerk.), *A romológia alapjai* (p. 311- 350) Pécs: PTE BTK NTI
- Tóth N. (2018). Kótaj község területén élő oláh cigány közösség szociokulturális helyzete és iskolázottsági viszonyai. In Bocsi V. (szerk.). *Oktatás – Nevelés – Társadalom* (pp. 208-221) Deb-recen: Didakt kiadó.
- Tóth N.(szerk.)(2022). *Roma integráció a gyakorlatban*. Debrecen, Magyarország: Debreceni Egyetem.
- Tóth N.(2022): A lovári nyelv „intézményesülése” a társadalmi innováció aspektusából. *Különleges Bánásmód*, 8. (4). 85-93. DOI [10.18458/KB.2022.4.85](https://doi.org/10.18458/KB.2022.4.85)
- Varga A. (2018). *A rendszerváltás gyermekei*. Pécs: PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék
- Vargáné Nagy A.; Molnár B. (2021). Nevelési mintázatok roma családok körében. In Pálfi, Sándor (szerk.) *Roma és hátrányos helyzetű gyermekek pedagógiája a koragyermekkorban*. Debrecen, DE Gyermekevelési és Gyógypedagógiai Kar Lippai Balázs Roma Szakkollégium. 38-56.